

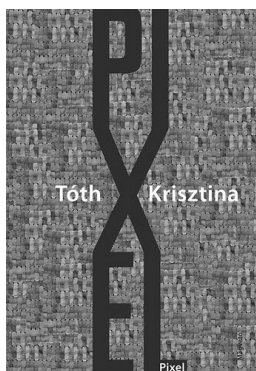
BALOGH-AUER ZITA

Pixelvárium

Tóth Krisztina: Pixel

Tóth Krisztina legújabb kötete, ahogy azt a cím is jelzi, képkockákból áll össze. Az alcím – *szövegtest* – pedig tovább árnyalja a képet: a fejezetpixelek testrészek történeteit mesélve formálódnak könyvvé. A tárcanovellák többsége a Népszabadság hasábjain jelent meg először, az egyes darabok azonban csak kötetbe rendezésük során nyerték el végleges alakjukat, egyetlen térbe zárva különböző emberek különböző testrészeit.

A kötet kompozíciós elvét az első fejezet első oldalai jelzik előre: az elbeszélő először egy varsói gettóban élő kislány, Dawid történetébe kezd, majd önmagát helyesbítve egy litván kislányával, Irenával folytatja. Ám ezúttal sem a megfelelő történetet meséli: „Összeviszsa beszélek, mert mindent egyszerre szeretnék elmondani. Hogy is lenne litván! Igen, szókének tűnt, pedig a haja egész sötét és göndör. Valójában – és ez az igazság – Gavrielának hívják.” (6.) A pixelekből összeálló test tehát hatalmas, és csupán a narrátoron múlik, mely képkockákat nagyítja végül fejezetté. Dawid és Irena nem, de Gavriela több további történetben is felbukkan, néhol előtérbe kerül, néhol a háttérben marad, csakúgy, mint a harminc, testrészekről elnevezett fejezet többi szereplője, akik köré a novellák rendeződnek. Az első fejezetben feltűnő Gavriela fiának is jut szerep, csakúgy, mint az asszony barátnőjének, a barátnő fiának, majd a fiú egy alkalmi szeretőjének, és későbbi feleségének is. A történetek száalai összekapcsolódnak, az alakok vissza-visszatérnek, és aki az egyik novellában főszereplőnek bizonyult, egy következőben épp csak a célzások szintjén jelenik meg. Az elbeszélések tárgyát soha nem képezi többször ugyanaz a testrész, így azok végül egy kiterjedésében is mérhető testté állnak össze. Ám az, hogy ezek mégis szerves egészzé olvassódnak egybe, már kizárt. A tér és az idő, amit az elbeszélések együttese felölel, szintén körülhatárolja a szövegek szövedékéből megképződő testet, ami lehetővé tenné ugyan a regényként olvasást, ám az egyes pixeleknek nincs együtt alkotott konklúziójuk. Tóth Krisztina szövegtestének így bár határt szabnak a könyv és a test keretei, a kombinációs lehetőségek száma mégis végtelen marad, s maga a kötet is csak egy hatalmas képből kiragadott pont lesz, amely továbbnagyítva apró részekre bomlik, kicsinyítve viszont megsejtetővé válnak azok a narratív lehetőségek, melyekkel az elbeszélő ez alkalommal nem élt. Ahogy elképzelhető lenne más mellékszereplők történetének kikerekítése, éppúgy más testrészek is tárgyát képez-

hetnék a novelláknak. Ennek köszönhetően az összeálló szövegtest élettelen marad, a töredékek nem alkothatnak egyetlen teljes egészt.

A kompozíciós technika, mely a kötetben kiteljesedik, már az előző prózagyűjtemény, a *Hazaviszelek, jó? Pixel* című darabjában megjelenik. Itt az elbeszélő – Tóth Krisztina korábbi novelláiban egyébként szokatlan módon – erősen elidegenítő pozícióból szemlél. Véletlenszerűen kiválasztott emberekről készít feljegyzéseket: számba veszi cselekedeteiket, bánataikat, azt, ahogyan az időt mérik, „testükön mutogatják múlását, a testet meg hol kitakarják, hol elfedik” (146.). Szóba kerülnek a mindennapos rítusok és a halál, a narrátor pedig, a *Pixel* kötetben már egységesen alkalmazott módon a jövőbe lát: ismeri a találmóra kiválasztott szereplők sorsát, átlátja az egész felülről szemlélt terepet, csakúgy, mint azt a pixelekből összerakott képet, melyet végül könyv alakba önt.

Az új kötetben a sorsszerűség mint szervezőelv többször megerősítést nyer az esetlegesség szerepének hangsúlyozása révén. A rossz házasságban élő, középkorú nyelvtanár-nő titkáról például ezzel a fordulattal hull le a lepel: „[A] sors [...] többféle lehetséges történetet felkínált. A valóság pedig a legrosszabbra bökött rá, hogy jó, haladjuk, ez legyen.” (78.) A tanárnő fiatalkori franciaországi tartózkodása során teherbe esik, gyermekét pedig, aki Down-kórral jön világra, családi nyomásra magára hagyja. A sors (elbeszélő) által alakított véletlen egy életre rányomja bélyegét a tanárnő mindennapjaira, és meghatározza házasságát is. Hasonló módon, a dolgok kedvezőtlen együttállásának köszönhetően alakul a vidéki cigányfiú története is, aki egy cseresznyelopásért járó túl kegyetlen büntetést követően még a szorongásait másokon levezető biztonsági őrnök is áldozatául esik. A kettejük által okozott sérülések feltételezhetően együtt vezetnek a fiú halálához, ám pixelére más irányból ráközelítve az is láthatóvá válik, ami a korábbi fejezetben még nem volt sejthető: ő maga is gyilkos lesz, az agresszív biztonsági őrt halálra veri egy vasruddal.

A testrésznevekkel ellátott történeteknek mintha a címe is ugyanazt a játékot játszáná, amit az elbeszélő a közelítések és távolítások során játszik: a has története például először az elbeszélésben felbukkanó terhes Nóra hasára vonatkozik, és egy másik fejezetből lehet csak megtudni, hogy valójában inkább a szerencsétlenül járt cigányfiú hasi sérüléseire utal. A fiúról ugyanis csak a hát és az orr történeteiből derül ki, hogy több sérülést is szenvedett, a hasának történetére utaló részben csak mint kábult szípus tűnik fel, aki egy buszon utazik a várandós asszonnyal. A láb történetében a narrátor hasonló eszközökkel operál: kezdetben a későbbiekben közelebből is megismert nyelvtanárnő lábfájása áll a középpontban, majd a *láb* egy lábtöréséből éppen felgyógyuló férfi testrészévé lesz, akivel a tanárnő kétszer is találkozik a nap folyamán: először még gipszben, később már anélkül. Végül a testrész maga már a balszerencse előjelévé válik, amikor az előzőekből ismert fiú a korábban látott lábtörött férfi eldobott mankóját eszközként használva koldul a tanárnőtől némi pénzt. „Gyorsan apróért nyúl, és magában megfogadja, hogy elmegy a rendelésre. [...] Sose lehet tudni. Nem babonás, de azt azért különösnek találja, hogy ezen a délutánon már a harmadik mankós emberrel találkozik.” (22.)

Nemcsak a testrészek, hanem egy-egy tárgy is képkockáit adják a könyvben körvonalázódó eseménytömegnek. A pixelmetaforára leginkább rájátszó teafiltereknek a pénisz történetében még nincs jelentőségük, mellékes megjegyzésnek tűnik csupán, hogy az épp szakítani készülő homoszexuális szeretőt még az utolsó együtt töltött reggelen is idegesítik. („Miért nem veszel rendes teát, mindig csak ezt a szart.” [98.]) Néhány fejezettel később, a térd történetében azonban megnő jelentőségük: az elhagyott fél az egykori nagy szerelem emlékművét teafilterekből állítja össze, melyek csak felülnézetből adják ki az indiai szerető bőrére emlékeztető árnyalatokat: „Egy-két méter közelségből az ember pixeleket, kiszáradt teafiltereket lát, távolabbról azonban mindez egyetlen testté mosódik össze.”

(155.) A kirajzolódó kép hiányos: habár felismerhetően embert ábrázol, feje és végtagjai hiányoznak. Ahogy a kötetben kimondatlanul lebegő lehetőségek, a hiány is „túllóg a műterem falán” (154.), jelezve, hogy a részletek kiegészíthetők lennének.

Szintén visszatérő tárgy a szem történetéből ismert, első látásra vaknak tűnő nő gyűrűje, mely nemcsak azokban a fejezetekben köszön vissza, ahol a nővel találkozni lehet, hanem még a férjéről szóló elbeszélésekben is. A nő gyűrűje „[k]ívülről szögletes, a felülete homokfújt, és elég súlyos darabnak tűnik. Nem tudni, jegygyűrű-e, de annak talán túl széles” (14.). Amit pedig férje visel, „[t]ényleg érdekes darab volt, a felesége tervezte egy dizájnerrel a harmincötödik házassági évfordulójukra. Belül kerek volt, kívülről pedig négyzetes, a felülete homokfújt. A férfi magától az életben fel nem vett volna ilyet, de mivel már rég nem szerette a feleségét, készségesen viselte.” (25.) Ez utóbbi részlet már a fej történetéből derül ki, és mint ahogy a szem története, ez sem kettejük házasságáról szól, mindkettő adaléka csupán annak a kavargó képrenetegnek, melyben a szálak egymást érik ebben a „kicsi világban”.

A szem története a kötet szempontjából nem csak a visszatérő motívum okán lehet lényeges. Ez ugyanis a könyv egyetlen része, amelyben az elbeszélő a korábbi Tóth Krisztina-kötetek jellemző hangján szól, egyes szám első személyben, magára mint jelenlévő, testtel bíró személyre reflektálva. Szemben ül a metrón a különös gyűrűt viselő, napszemüveges nővel, aki egy fehér botot tart a kezében. Az elbeszélő találgat, vajon mi szüksége egy vaknak ilyen érdekes gyűrűre, lakkozott körmökre, és órára, majd megfjtéseket, előtörténeteket rendel a látottakhoz. A személyes jelenlét itt végül saját határain belül marad; a nő feláll, kiszáll a metróból, és kiderül, hogy a fehér pálcának tűnő tárgy valójában egy vitrázsrúd, a fejezet pedig véget ér. Az elbeszélő fizikailag is jelen van, első személyben beszél, mégsem tölti be a teret úgy, ahogy Tóth Krisztina elbeszélői azt a korábbi két prózagyűjteményben teszik. Az előző két kötet önéletrajziként feltüntetett narrátor-énje a harmadik novelláskötetben végre elhallgat, magánéleti gondjai leválnak az elbeszélőről, ez pedig nagy előnyére válik a legújabb könyvnek. Mintha másvalaki mesélné a történeteket. Egy olyan elbeszélő, aki megfoghatatlan, nem ön-centrikus, és nem kényszeríti magát azokba a típuszerepekbe, amelyekbe az eltérő arculatú sajtóorgániumokban publikált korábbi tárcák narrátorai belemerevednek. A távolmaradás jól áll a kötetnek, a célközönség is kijelöltebbnek tűnik, mintha az összegyűjtött tárcanovellák összege itt már valóban azoknak szólna, akik könyv formában is kezükben akarják tartani a szerző történeteit. A narrátor végre nem kell, hogy akarva-akaratlanul a biográfiai szerzővel azonosítódjon, *Pixel*béli megszólalásai így mind a helyükön vannak. Az elbeszélői hang nem *magáról* tudósít és tudósít előre, hanem egyszerűen csak mesél, mert elbeszélő, és ez a dolga. Ami a két korábbi kötetben még harmadik személyű novellák esetében is önreflexívnek hatott, azt mostanra valódi kívülállás váltja fel. Csak a könyv vége felé erősödik fel ismét a korábbi kötetek mindenek felett álló, folyton jelenlévő elbeszélőjének hangja. A mindentudó nagy mesélő szerepében való tetszelgésnek hat az „amikor a jövő feketefenyője még csak magonc volt” fordulat ismételtgetése, szerencsére azonban a harmincadik történet is időben ér véget ahhoz, hogy ez által a mondattöredék által az elbeszélő ne veszítsen sokat újonnan nyert erejéből.

Ez az „ön-eltávolítás” az, ami a kötetet a szerző korábbi prózagyűjteményeivel szemben a leginkább erősíti. A különböző karakterekről való következetesen harmadik személyű számadás lehetővé teszi, hogy a szereplők mint individuumok is szóhoz jussanak. Míg a korábbi két gyűjtemény szereplői a más-más helyszínek, körülmények és idősíkok ellenére is ugyanannak az elhagyott, megcsalt, gyermekét egyedül nevelő, ám az életben egyedül is boldogulni képes, értelmiségi anyának (vagy gyerekkori énjének, általa elképzelt

alakoknak) a hangján szóltak, addig a *Pixel*-ben már valóban felfedezhetőek eltérő szölamok. Itt szót kaphat olyan nő is, aki végül öngyilkos lesz, a hűtlenség nem a férfiak kiváltsága többé, a testsúly kérdései a perifériára szorulnak, sőt, a férfiak maguk is *saját* hangjukat hallatják. Meghalljuk végre, miért hagyja el az örökké egyedülálló Ágit indiai szerelme, mi ösztönzi megcsalásra az agydagában szenvedő idősödő mérnököt, vagy hogy milyen szorongások hajszolják gyilkosságba az egyébként gyengének látszó biztonsági őrt. Kimaradnak a kötetből ellenben a sztereotipikus női narrátor képét erősítő Poci cicák emlékére írt szösszenetek, a mennybe költözött kutyákról szóló megemlékezések, és a semmi-re sem vezető feminista kirohanások. Bár a megszokott elbeszélői pozícióból való kilépés azzal a nem túl szerencsés célkitűzéssel jár együtt, hogy magához ölelje mindazokat az embercsoportokat, akiket manapság áldásosnak tűnik szereplővé tenni (bevándorlók, romák, homoszexuálisok, balkáni neohippik), az egyes testrészekre való hangsúlyos rámutatás révén a reflektorfény mégis azon összetevőkre irányul, melyekről aztán egész más alakban verődhet vissza egy újabb történet textúrájában.

A képpontokból összeálló történetfolyam koncepciója nem csak azért jó, mert az elbeszélői nézőponttal kapcsolatos újítások révén felfrissíti Tóth Krisztina prózáját. A történetek mágneses erejük révén végre egy olyan kötetbe komponálódhatnak, amely túlmutat az időszerűnek vélt megjelenések esetlegességén. Ez adja a garanciát arra, hogy aki Tóth Krisztina új könyvét a kezébe veszi, idővel újra és újra rácsodálkozik majd. Épp úgy, mint az előző kötet szereplői a *homokváríumra*, melynek üveg közé szorított színezett szemcséi minden alkalommal más és más képet rajzolnak ki.

(TÓTH Krisztina, *Pixel*, Magvető, Budapest, 2011.)

Element, mezzotinta, 147×215 mm, 2004

